

ความสัมพันธ์ฉันพี่น้อง: จากความสัมพันธ์ในครอบครัวสู่ความสัมพันธ์ทางสังคม

อรอุมา เตพะละกุล

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

L_Oruma@hotmail.com

บทคัดย่อ

ความสัมพันธ์ในครอบครัวถือได้ว่าเป็นหนึ่งในความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนที่สุดตลอดช่วงชีวิตของบุคคล งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงมีความสำคัญเพราะครอบครัวเป็นวัฒนธรรมแรกที่มีมนุษย์เปิดรับและเกิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องที่เริ่มต้นจากครอบครัวก็เป็นหนึ่งในมิติความสัมพันธ์ที่สำคัญมากเพราะความเป็นพี่น้องนั้นเกิดขึ้นท่ามกลางความซับซ้อนและเป็นความสัมพันธ์ระยะยาวผ่านประสบการณ์ชีวิตของบุคคล นอกจากนี้ความสัมพันธ์พี่น้องยังมีส่วนประกอบในการสร้างพัฒนาการส่วนบุคคล ดังนั้นเงื่อนไขที่บุคคลได้รับหรือไม่ได้รับประสบการณ์ความเป็นพี่น้องนั้น จึงมีส่วนต่อการขัดเกลาให้ปัจเจกบุคคลมีลักษณะที่แตกต่างกันตลอดช่วงชีวิต

ทั้งนี้พบว่างานวิจัยเกี่ยวกับพี่น้องส่วนใหญ่ได้มุ่งสำรวจตรวจสอบปัจจัยเงื่อนไขที่หลากหลาย ซึ่งมีผลต่อความสัมพันธ์ของพี่น้องในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการพยายามหาคำตอบเกี่ยวกับวิธีการปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทั้งในแง่ของความอบอุ่น ความขัดแย้ง และการแข่งขัน โดยการตรวจสอบตัวแปรที่หลากหลาย เช่น เพศ ระดับของการติดต่อสื่อสาร จำนวนพี่น้องในครอบครัว ลำดับการเกิด การเปลี่ยนแปลงของครอบครัว ปฏิสัมพันธ์และการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดา

นอกจาก “พี่น้อง” จะเป็นการความสัมพันธ์ในครอบครัวที่สำคัญแล้ว สายสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องยังนำไปสู่ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ช่วยเหลือและส่งเสริมต่อการเรียนรู้ทางสังคม ทำให้เกิดการพัฒนากิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย ความสัมพันธ์พี่น้องที่มุ่งตอบสนองความต้องการซึ่งแตกต่างกันนั้น จึงถือเป็นสิ่งที่มีส่วนสำคัญในชีวิตบุคคล และเป็นมาแหล่งที่มาของการเติมเต็มมิติทางอารมณ์และการสนับสนุนทางสังคม จึงกล่าวได้ว่าพัฒนาการทางรูปแบบความสัมพันธ์ของพี่น้องภายใต้บริบทครอบครัวมีส่วนส่งเสริมต่อความสัมพันธ์ทางสังคมในอนาคตอีกด้วย

ผู้เขียนได้ทำการรวบรวม ทบทวนและนำเสนอองค์ความรู้ รวมไปถึงทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ทั้งจากงานวิจัยภายในและต่างประเทศ รวมทั้งเสนอแนะหลากหลายประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องที่น่าสนใจในเชิงสังคมวิทยา ซึ่งยังมีค่อนข้างจำกัดในแวดวงวิชาการของประเทศไทย

[วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 33 ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ.2557]

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์พี่น้อง, ครอบครัว, ความสัมพันธ์ทางสังคม, การขัดเกลา, การเรียนรู้ทางสังคม

Sibling Relationship: from Family to Social Relationship

Ornuma Teparakul

*Faculty of Sociology and Anthropology
Thammasat University*

L_Ornuma@hotmail.com

Abstract

Family relationship is the most enduring relationship people experience in their life, so research on this topic is significant because family is the first social institution that humans are exposed to and receive socialization. Sibling relationship is extremely important throughout one's life since it is often the most complex and long-term relationship a person will experience. Moreover siblings are very important causes in fostering an individual's development. Growing up with or without sibling is likely to shape an individual's life experience in different manner.

Most research on sibling was aimed at investigating factors affecting various forms of sibling relationship, especially in terms warmth, conflict and rivalry. Variables that have been studied include, for instance, gender, level of contact, number of siblings in the family, birth order, family dynamics, parent-child interaction and parental treatment of siblings.

In addition, sibling relationship is the key to family relationship and social relationship leading to social skills learning of the individual. Moreover, sibling relationship fulfills different needs and sibling bond becomes more salient in later life as a source of emotional support and social support. It can be said that the development of sibling relationship under the family context influence social relationships in the future.

In this paper we collect, review, and explain knowledge, theories, and concepts in regard to the study of sibling relationship from Thai and international scholars. We also propose sociological viewpoints for the study of this subject.

[Thammasat Journal, Volume 33 No.2, 2014]

Keyword: Sibling Relationship, Family, Social Relationship, Socialization, Social Learning

บทนำ

รูปแบบของความสัมพันธะระหว่างบุคคลเป็นหนึ่งในปัจจัยเงื่อนไขของกระบวนการขัดเกลาที่ไม่เป็นทางการในช่วงชีวิตหนึ่งของปัจเจกบุคคล กล่าวคือ กระบวนการทางสังคมภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทางสังคมของปัจเจกบุคคลที่จะเข้าสู่ระบบสังคม โดยรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นมีด้วยกันหลากหลายรูปแบบ ซึ่งหนึ่งในความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลต่อบุคคลเป็นอย่างมากคือ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ทั้งความสัมพันธ์บิดามารดา ลูก ความสัมพันธ์สามีภรรยา และความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง เป็นต้น ทั้งนี้จะพบว่า หนึ่งในความสัมพันธ์ทางสังคมของคนส่วนใหญ่คือ การเกิดมาท่ามกลางความสัมพันธ์กับพี่น้องในครอบครัว ยกตัวอย่างเช่น คนในอเมริกานั้นเติบโตขึ้นผ่านความสัมพันธ์ที่มีพี่น้องอย่างน้อยหนึ่งคน อีกทั้งยังพบว่า ความสัมพันธ์ของพี่น้องนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลยาวนานและยั่งยืนที่สุดในช่วงชีวิตของบุคคล (Hernandez, 1997; U.S. Bureau of the Census, 2005 อ้างถึงใน Whiteman, McHale, and Anna S, 2011) ขณะเดียวกันยังมีงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าในช่วงชีวิตหนึ่งของบุคคลนั้นจะใช้เวลาประมาณ 50-60 ปี อยู่ในความสัมพันธ์กับบิดามารดา ในขณะที่บุคคลใช้เวลาถึง 60-80 ปี ที่จะอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง (Bank and Kahn, 1997 อ้างถึงใน Nandwana and Katoch, 2009) ตลอดช่วงชีวิตของบุคคลที่ผ่านช่วงวัยต่างๆ ทั้งวัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ ตลอดจนวัยชรา ล้วนเกี่ยวข้องกับพี่น้องในรูปแบบที่หลากหลายบทบาท เช่น เพื่อนสนิท คู่แข่งขัน ผู้สนับสนุนทางจิตใจ เครือข่ายสังคม เป็นต้น ความสัมพันธ์พี่น้องจึงมีบทบาทที่สำคัญยิ่งตลอดช่วงชีวิตของบุคคล (Corti, 2009)

นอกจากจะมีอิทธิพลที่ยาวนานต่อวงจรชีวิตของบุคคลแล้ว ความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องนั้นยังเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีความซับซ้อนเป็นอย่างมากกล่าวคือ เนื่องด้วยความเกี่ยวข้องกันภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัวนั้นส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านมิติของความแตกต่างหลากหลายในเงื่อนไขต่าง ๆ ภายในครอบครัว อาทิเช่น รูปแบบครอบครัว จำนวนพี่น้อง บทบาททางเพศ ความห่างทางอายุของพี่น้อง ลำดับการเกิด เป็นต้น โดยพบว่า ความเป็นพี่น้องในแง่มุมมองของความผูกพันทางสายเลือดหรือทางพันธุกรรมภายใต้บริบทครอบครัวนั้น มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ของบุคคลอย่างมาก เป็นความสัมพันธ์ที่บุคคลจะให้ความสำคัญและมีอิทธิพลต่อวงจรชีวิตของบุคคล ซึ่งมีผลการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปพี่น้องที่มีความเกี่ยวข้องกันทางพันธุกรรม ใช้พฤติกรรมการรักษาความสัมพันธ์ในอัตราที่สูงกว่าพี่น้องที่ไม่เกี่ยวข้องกันทางพันธุกรรม (Mikkelsen, Myers, and Hannawa, 2011) นอกจากนี้ยังพบว่า อิทธิพลจากครอบครัวเป็นปัจจัยหลักซึ่งมีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ของพี่น้อง โดยพบว่าพฤติกรรมการเล่นดู ความพึงพอใจในชีวิตสมรส และสภาวะทางอารมณ์ของครอบครัว การไม่ได้เติมเต็มทางอารมณ์หรือไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ตลอดจนการได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่เท่าเทียมกันของพี่น้อง (Perez-Litwin, 2014) เหล่านี้ถือเป็นปัจจัยเงื่อนไขภายใต้บริบทของครอบครัวซึ่งมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง

วงจรชีวิตของบุคคลภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องนั้น ยังมีความแตกต่างกันภายใต้ช่วงอายุผ่านพัฒนาการที่หลากหลายในช่วงวัยต่าง ๆ ของชีวิต กล่าวคือ ความสัมพันธ์พี่น้องได้เริ่มต้นในวัยเด็กท่ามกลางการปรับตัวภายใต้เงื่อนไขของช่องว่างระหว่างอายุ พัฒนาการของความสัมพันธ์พี่น้องในวัยเด็กจึงมีทั้งความระแวงของพี่น้องที่เป็นสมาชิกใหม่ ตลอดจนความอบอุ่นทางจิตใจของน้องที่มีต่อพี่ ต่อมาในช่วงวัยรุ่นความสัมพันธ์พี่น้องนั้น จะเพิ่มระดับของความขัดแย้งและระยะห่างทางอารมณ์ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของบทบาททางเพศ กล่าวคือคู่พี่น้องเพศเดียวกันจะมีความสนิทสนมกันมากขึ้นในช่วงวัยรุ่น ในขณะที่พี่น้องต่างเพศความสนิทสนมจะลดลง นอกจากนี้งานวิจัยหลายชิ้นยังแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องในช่วงวัยรุ่นนั้นส่งผลต่อพฤติกรรมทางสังคมในอนาคตอีกด้วย ส่วนในช่วงวัยผู้ใหญ่ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของลักษณะการใช้ชีวิตอาชีพที่ทำ งานอดิเรกหรือการแต่งงาน (Fowler, 2009) บทบาทของความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องจึงมีความเป็นพลวัตภายใต้ช่วงวัยวุฒิและบทบาทหน้าที่ทางสังคมของพี่น้องที่เปลี่ยนแปลงไป

นอกจากนี้รูปแบบความสัมพันธ์พี่น้องนั้นยังได้ส่งผลสะท้อนทั้งไปถึงการสนับสนุนหรือความขัดแย้งในความสัมพันธ์ ทั้งการสนับสนุนทางอารมณ์ การเติมเต็มกระบวนการทางจิตใจ การสนับสนุนทางสังคม การเป็นเครือข่ายทางสังคม หรือความขัดแย้งระหว่างพี่น้อง เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากพี่น้องจะใช้เวลาอยู่ด้วยกันอย่างมาก เป็นผลให้ความสัมพันธ์ของพี่น้องมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางสังคมและการรู้คิดทางปัญญา ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทักษะทางสังคมที่หลากหลาย เช่น การช่วยเหลือ การแบ่งปัน และความร่วมมือ ตลอดจนความสัมพันธ์พี่น้องที่เป็นลบและไม่เป็นมิตรจะเชื่อมโยงกับพฤติกรรมก้าวร้าวกับกลุ่มเพื่อนในช่วงวัยรุ่นด้วย (Perez-Litwin, 2014) พัฒนาการทางรูปแบบความสัมพันธ์ของพี่น้องภายใต้บริบทครอบครัวจึงส่งอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมในอนาคตอีกด้วย

สภาพการณ์จากข้อมูลการฉายภาพประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2548 - 2568 พบว่าหญิงไทยมีจำนวนบุตรเฉลี่ยเหลือเพียง 1.5 คนจากจำนวนบุตรเฉลี่ย 6 คน เมื่อราว 30 ปีที่แล้ว (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2549) หากมองในแง่ของโครงสร้างทางประชากรก็จะพบว่าครอบครัวในอนาคตจะนิยมมีบุตรน้อยลง ซึ่งหากครอบครัวส่วนใหญ่นิยมมีบุตรเพียงคนเดียวก็จะสะท้อนถึงความสัมพันธ์พี่น้องทางสายเลือดในบริบทครอบครัวที่จะขาดหายไปในช่วงชีวิตของบุคคล สิ่งนี้จึงอาจส่งผลกระทบต่อวงจรชีวิตของบุคคลที่จะขาดการขัดเกลาจากประสบการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน ซึ่งจะพบว่า โดย 80% ของบุคคลจะใช้เวลาอย่างน้อย 1 ใน 3 ของช่วงชีวิตอยู่บนความสัมพันธ์กับพี่น้อง (Fitzpatrick and Badzinski, 1994 อ้างถึงใน Stach, 2007) อีกทั้งในช่วงวัยเด็กนั้นบุคคลจะใช้เวลาเป็นส่วนมากไปกับการอยู่พี่น้องมากกว่าสิ่งอื่น ๆ รอบตัว (McHale and Crouter, 1996 อ้างถึงใน Updegraff, Thayer and Whiteman, 2005) จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าการขาดหายไปของความสัมพันธ์พี่น้องในช่วงชีวิตของบุคคลหนึ่งจากโครงสร้างทางประชากรที่ครอบครัวนิยมมีบุตรเพียงคนเดียว อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพบริบทสังคมในอนาคต

การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ที่พี่น้องจึงมีความสำคัญทั้งในระดับบุคคลและระบบสังคม กล่าวคือ ความเป็นพี่น้องเริ่มต้นผ่านสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมหน่วยแรกที่ทำหน้าที่ปลูกฝังพฤติกรรมเชิงวัฒนธรรมของมนุษย์ในฐานะสมาชิกของสังคม ทั้งนี้พื้นฐานวัฒนธรรมไทยจะให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบเครือญาติและความเกื้อกูลต่อกันในพี่น้อง ซึ่งความสัมพันธ์ที่น้องถือเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะและมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อวงจรชีวิตของบุคคลหนึ่ง ท่ามกลางความซับซ้อนที่เป็นพลวัตของความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัยประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ที่น้อง ทั้งในประเด็นเชิงสังคมวิทยาผ่านแง่มุมด้านครอบครัว ซึ่งข้อมูลทางสถิติได้สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวไทยนิยมมีบุตรน้อยลง โดยสิ่งนี้อาจส่งผลให้กระบวนการของความสัมพันธ์ที่น้องของบุคคลรุ่นต่อในประเทศไทยนั้นขาดประสบการณ์ทางความสัมพันธ์ดังกล่าว เหล่านี้เป็นประเด็นปัญหาว่าหากในช่วงชีวิตของบุคคลนั้นขาดหายไปจากความสัมพันธ์ที่น้องแล้ว จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาทางบุคลิกภาพ กระบวนการทางจิตวิทยา หรือกระบวนการทางสังคมเช่นไรบ้าง ทั้งนี้เพราะงานวิจัยส่วนใหญ่ได้ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลความสำคัญของความสัมพันธ์ที่น้องเป็นอย่างมาก จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าหากไม่มีความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวแล้วช่วงชีวิตของบุคคลจะส่งผลกระทบต่อเช่นไร และความเป็นพี่น้องมีหน้าที่เชิงโครงสร้างต่อสังคมเช่นไรบ้าง ตลอดจนสังคมได้ก่อร่างสร้างความเป็นพี่น้องอย่างไรบ้างในแง่ของการสวมบทบาทที่น้องผ่านโครงสร้างสังคม และภายใต้เงื่อนไขของตัวแปรต่างๆ ทั้งรูปแบบครอบครัว การเลี้ยงดู บทบาททางเพศของพี่น้อง ช่องว่างระหว่างอายุและลำดับการเกิด เหล่านี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์เช่นไรบ้าง การทำความเข้าใจในความสัมพันธ์ของพี่น้องจึงเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับพัฒนาการของปัจเจกบุคคลผ่านบริบทครอบครัวซึ่งนำสู่พัฒนาการของระบบสังคมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นอย่างมาก

บทความชิ้นนี้อาศัยวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร โดยทำการรวบรวม ทบทวนและนำเสนอองค์ความรู้ รวมไปถึงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง รวมทั้งได้ให้ข้อเสนอแนะและข้อสังเกตเพื่อเป็นประเด็นในเชิงสังคมวิทยาที่น่าสนใจในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ซึ่งพบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่น้องที่ส่งผลเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมยังมีค่อนข้างจำกัดในแวดวงวิชาการของประเทศไทย

ทั้งนี้ในการศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้อง: จากความสัมพันธ์ในครอบครัวสู่ความสัมพันธ์ทางสังคม” สามารถรวบรวมและค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว

สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย (2542 อ้างถึงใน สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552) ได้ให้ความหมายของครอบครัวในเชิงสหวิทยาการ โดยสรุปได้ว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์ผูกพันกันทางสายโลหิตหรือกฎหมาย โดยสมาชิกแต่ละคนจะมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน เช่น บิดามารดา สามี ภรรยา บุตร และปู่ย่าตายาย เป็นต้น ในขณะที่ อมรา สุนทรธาดา และ สุพัตรา เลิศชัยเพชร (2552) ได้กล่าวถึงครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่มีลักษณะพลวัต ทั้งด้านโครงสร้างและหน้าที่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงลักษณะครอบครัวนั้นอยู่ภายใต้ช่วงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการดำรงอยู่ในระดับปัจเจกบุคคล หรือระดับครอบครัว มนุษย์ล้วนอยู่ภายใต้การหาข้อมูลเพื่อให้ตนสามารถดำรงชีวิตหรือมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม หรือนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตหรือความต้องการขั้นพื้นฐานของตนเอง อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคม (social networks) และการสนับสนุนทางสังคม (social support) ว่าการอยู่ร่วมกันทางสังคมเกิดขึ้นได้ในบริบทของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่ญาติ หรือเพื่อนบ้าน เกิดความพึงพอใจที่จะดูแลกันและกันอย่างหลวม ๆ โดยไม่สร้างเงื่อนไขที่เป็นทางการหรือต้องทำเป็นประจำ นอกจากนี้ สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล (2552) ได้ให้ความหมายของสัมพันธภาพในครอบครัวว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวญาติพี่น้อง หรือบุคคลอื่น ๆ ที่อาศัยรวมอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน โดยมีการปฏิสัมพันธ์ การพูดคุยการแสดงออกซึ่งความรัก และทำกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกัน ซึ่งมีทั้งสัมพันธภาพประกอบดีและไม่ดี

ทฤษฎีพัฒนาการครอบครัว (Development Family Theory)

ระบบครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว มีขอบข่ายมุมมองที่กว้างขวาง รวมทั้งมีลักษณะที่เป็นพลวัต กล่าวคือ ชีวิตครอบครัวมักเริ่มต้นที่การแต่งงานของหญิงชาย ในช่วงของการดำเนินชีวิตครอบครัว ลักษณะของสมาชิกในครอบครัวจะกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ ซึ่งครอบครัวส่วนใหญ่จะผ่านระยะต่าง ๆ และกิจกรรมหลักที่คล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างกันถ้าลักษณะโครงสร้างของสมาชิกในครอบครัวแตกต่างกัน ระยะต่างๆ ของครอบครัวตั้งแต่หญิงชายเริ่มแต่งงานนี้ เรียกว่า วงจรชีวิตครอบครัว (Family Life Cycle) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับระยะเวลาของการสมรส และสามารถทำได้หลายแบบ ในระยะต่างๆ ของชีวิตครอบครัวก็จะมีกิจกรรมการเกิด การเข้าศึกษาเล่าเรียน การเข้าสู่ภาวะหรือเติบโตเต็มที่และเข้าสู่วัยชราเหมือนกันทุกครอบครัว แต่ถ้าครอบครัวใดไม่มีลูกก็จะไม่มีกิจกรรมการเกิด และการที่ลูกเข้าศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น โดยทฤษฎีพัฒนาการครอบครัวที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สามารถชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวในช่วงระยะต่าง ๆ (Hill and Hansen, 1960 อ้างถึงใน สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552) ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ของพี่น้องนั้นอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของสถาบันครอบครัวเป็นหลัก การทำความเข้าใจพัฒนาการของครอบครัวจึงช่วยสร้างความเข้าใจในมิติการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์พี่น้องซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งที่พี่น้องจะเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับโครงสร้างทางครอบครัวที่ตนดำรงอยู่

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural-functional theory)

กาวิณี เสาะสืบ (มปป. อ้างถึงใน สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552) ได้สรุปว่า ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ มองครอบครัวมีลักษณะเป็นระบบเปิด ที่มีปฏิสัมพันธ์กับทั้งภายในและภายนอก มีโครงสร้างของครอบครัวที่เป็นลักษณะเฉพาะ มีเป้าหมาย การเกิดและดำรงอยู่ของครอบครัว โดยมีลักษณะความเป็นโครงสร้างของครอบครัวคือ โครงสร้าง ด้านบทบาทของสมาชิก ค่านิยม การสื่อสารและรูปแบบการสื่อสาร อำนาจส่วนหน้าที่ของครอบครัว ประกอบด้วย หน้าที่ในการให้ความรักความเอาใจใส่ การอบรมเลี้ยงดูสมาชิก การสืบเผ่าพันธุ์ การจัดการด้านเศรษฐกิจ การจัดการด้านการดูแลสุขภาพและจัดหาสิ่งที่จำเป็นพื้นฐานทางด้านร่างกาย ให้แก่สมาชิก และการเผชิญปัญหาครอบครัว ฉะนั้นการเชื่อมต่อของความสัมพันธ์พี่น้องภายใต้บริบท โครงสร้างและการหน้าที่ของครอบครัว สามารถนำมาวิเคราะห์เชิงบทบาทหน้าที่ของพี่น้องทั้งในแง่ ของเพศ ลำดับการเกิด อายุ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งซึ่งแยกบทบาทหน้าที่ของพี่น้องใน ครอบครัว การหน้าที่ของพี่น้องภายใต้โครงสร้างของครอบครัวจึงอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ ระหว่างพี่น้อง ตลอดจนอาจมีกระบวนการปรับตัวภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าวเพื่อให้ระบบพี่น้องใน ครอบครัวเกิดความสมดุล จึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งต่อการศึกษาการหน้าที่ของความสัมพันธ์พี่น้อง ภายใต้โครงสร้างในบริบทของครอบครัวดังทฤษฎีข้างต้น

แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์พี่น้อง

ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องย่อมเกิดขึ้นเมื่อบิดามารดาให้กำเนิดบุตรคนที่ 2 และคนต่อ ๆ มา สัมพันธภาพระหว่างพี่น้องจะดีหรือไม่ จะแนบแน่นเพียงใดขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ในครอบครัวอัน ประกอบด้วยความสัมพันธ์พื้นฐานและลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา ถ้าบิดามารดามี สัมพันธภาพประกอบดีต่อกัน ให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรด้วยความรัก ความเข้าใจ และให้ความยุติธรรม ตลอดจนเสริมสร้างความรักใคร่ระหว่างพี่น้อง สัมพันธภาพระหว่างพี่น้องย่อมดำเนินไปได้ด้วยดี มีความรักใคร่ช่วยเหลือป้องกันซึ่งกันและกัน แต่อย่างไรก็พี่น้องอาจมีการอิจฉาแข่งขัน หรือทะเลาะ เบาะแว้งเกิดขึ้นได้ อย่างน้อยที่สุด บุตรบางคนอาจจะสร้างความน้อยใจไว้เจียบ ๆ บิดามารดาควรให้ เวลาเอาใจใส่และใช้ความอดทนในการทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในครอบครัว เพื่อไม่ให้เกิด ความรู้สึกที่ไม่ดีระหว่างบุตรด้วยกัน (สมพงษ์ ธนธัญญา, 2540 อ้างถึงใน อรวรรณ ชมชัยยา, 2550) นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาที่มุ่งสนใจประเด็นความสัมพันธ์พี่น้องในวัยเด็กภายใต้ปัจจัยต่างๆ เช่น ลำดับการเกิด พัฒนาการทางสังคมและความคิด การแก่งแย่งชิงดีระหว่างพี่น้อง อำนาจระหว่างพี่น้อง เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดล้วนแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์พี่น้องนั้นมีลักษณะเฉพาะและมีอิทธิพลต่อ ชีวิตของบุคคล นอกจากนี้งานศึกษาเกี่ยวกับพี่น้องยังมีข้อค้นพบเกี่ยวกับประเด็นการแบ่งปันเวลา พื้นที่ พื้นฐานบุคลิกภาพ ตลอดจนมิตรภาพ ความมั่นคงปลอดภัย และความรักระหว่างพี่น้อง อีกทั้ง ยังพบว่าความสัมพันธ์พี่น้องนั้นเป็นแหล่งกำเนิดของความผูกพันและการสนับสนุนทางอารมณ์ของ บุคคลอีกด้วย

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

พฤติกรรมของบุคคล เป็นผลจากความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ของสังคม โดยมีแรงขับพื้นฐานมาจากความต้องการทางชีวภาพ การสนองตอบต่อรางวัลและหลีกเลี่ยงการลงโทษจากสังคม ทั้งนี้ การศึกษาพฤติกรรมควรคำนึงถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอกด้วย เพราะพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์นั้นมีปฏิสัมพันธ์กันและไม่สามารถแยกออกจากกันได้ สิ่งแวดล้อมมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์และประสบการณ์ที่มนุษย์ได้รับการแสดงพฤติกรรมนั้นมีผลต่อการตัดสินใจเลือกแสดงพฤติกรรมในครั้งต่อ ๆ ไปด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้ การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมนั้น เกิดจากการเรียนรู้จากผลที่สนองตอบต่อการกระทำของบุคคลนั้นโดยตรงและการเรียนรู้จากตัวแบบ คือสังเกตพฤติกรรมและผลที่เกิดขึ้นภายหลังการกระทำของบุคคลอื่น ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura (1977 อ้างถึงใน อรวรรณ ชมชัยยา, 2550) นี้เน้นความสำคัญของบริบทสังคมและพฤติกรรมที่เด็กสังเกตและเลียนแบบ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรง การเรียนรู้โดยบังเอิญ และการเรียนรู้จากการเลียนแบบเป็นสำคัญ ในการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่นอกระบบโดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมนั้น พบว่า ในงานวิจัยที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพี่น้องในวัยเด็ก และวัยรุ่น มักจะให้ความสำคัญกับการเป็นตัวแบบในบทบาทของบิดามารดา เช่น การเลียนแบบกลยุทธในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพในความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง หรือความสัมพันธ์ของพี่น้องในบริบทของการแลกเปลี่ยนทางสังคม เช่น โดยการเสริมแรงซึ่งกันและกัน ทั้งในรูปแบบการสนับสนุนทางจิตใจ การสนับสนุนทางสังคมระหว่างพี่น้อง ตลอดจนพฤติกรรมการสังเกตและการเลียนแบบบุคคลในบริบทครอบครัว เหล่านี้ทำให้เป็นโอกาสในกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งชี้ให้เห็นว่า บุคคลโดยส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะเลียนแบบความสัมพันธ์ทางสังคมจากบริบทครอบครัว ทั้งจากบิดามารดา และพี่คนโตที่เป็นตัวแบบให้น้อง ฉะนั้นพี่น้องจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ของพวกเขาผ่านการแลกเปลี่ยนพฤติกรรมซึ่งกันและกัน ตลอดจนการเลียนแบบพฤติกรรมภายในบริบทครอบครัวเป็นตัวแบบหลักก่อนที่จะเข้าสู่ระบบสังคม ทั้งนี้งานวิจัยจำนวนหนึ่งค้นพบพฤติกรรมการเลียนแบบระหว่างพี่น้องทั้งในด้านการกระทำผิด ความก้าวร้าว การใช้สารเสพติด พฤติกรรมทางเพศ ตลอดจนความสามารถทางสังคม อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมที่มีส่วนคล้ายคลึงกันของพี่น้องนั้นอาจเป็นอิทธิพลของการเลียนแบบมาจากผู้ปกครองในครอบครัวก็เป็นได้ สภาพแวดล้อมของครอบครัวจึงอาจเป็นกรอบการวิเคราะห์หลักในการอธิบายการเรียนรู้ทางสังคม ภายใต้ความสัมพันธ์พี่น้อง (Whiteman, and Anna S., 2011)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนนี้ผู้เขียนได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา “ความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้อง: จากความสัมพันธ์ในครอบครัวสู่ความสัมพันธ์ทางสังคม” โดยแบ่งช่วงของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องออกตามช่วงวัย อันได้แก่ วัยเด็ก วัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่

การศึกษาถึงธรรมชาติของความสัมพันธ์พี่น้องในช่วงวัยเด็กและวัยรุ่นถือเป็นงานวิจัยพื้นฐานในด้านจิตวิทยาและสังคมวิทยา ความสำคัญของสัมพันธ์พี่น้องในวัยเด็กนั้นเห็นได้จากการศึกษาของ McHale and Crouter (1996 อ้างถึงใน Neale, 2003) พบว่า ในช่วงวัยเด็กบุคคลจะใช้เวลาอยู่กับพี่น้องของตนมากกว่าความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น กล่าวคือ เด็กใช้เวลาถึง 33% อยู่กับพี่น้องของตน ในขณะที่อยู่กับมารดา 23%, อยู่กับบิดา 19%, อยู่กับเพื่อน 13% และอยู่กับตนเองคนเดียว 12% สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องมีความหมายและอิทธิพลต่อช่วงเวลาวัยเด็กของบุคคลอย่างมาก

Corti (2009) ซึ่งให้เห็นว่า งานวิจัยจำนวนหนึ่งมุ่งความสนใจไปที่ประเด็นความสัมพันธ์พี่น้องในวัยเด็ก โดยเฉพาะด้านการสื่อสารระหว่างพี่น้อง นอกจากนี้ยังมีความสนใจในประเด็นการแก่งแย่งชิงดีระหว่างพี่น้อง ซึ่งพบว่าในวัยเด็กนั้นพี่น้องจะมีการแข่งขันในการเรียกร้องความสนใจจากบิดามารดา โดยอาจเป็นผลมาจากการเลียดูของบิดามารดา ตัวอย่างเช่น การให้ความสนใจเลียดูน้องคนเล็กมากกว่า ทำให้พี่คนโตเกิดความคับข้องใจต่อบิดามารดา และเปรียบเทียบตนเองกับน้อง ซึ่งสิ่งนี้จะส่งผลในอนาคตทำให้มีความภาคภูมิใจในตนเองน้อย และอาจเกิดภาวะซึมเศร้า การเลียดูที่แตกต่างกันยังส่งผลต่อบุคลิกภาพในอนาคตอีกด้วย นอกจากนี้ Voorpostel and Blieszner (2008 อ้างถึงใน Wallace, 2012) ยังพบว่าคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับพี่น้องเป็นสิ่งสำคัญ เพราะความสัมพันธ์พี่น้องเป็นผลมาจากการสนับสนุนจากผู้ปกครอง

ลำดับการเกิดก็เป็นประเด็นศึกษาที่ได้รับความสนใจศึกษา ซึ่งมีการพบว่าลำดับการเกิดนั้นมีบทบาทต่อบุคลิกภาพประกอบแตกต่างกันของพี่น้อง (Corti, 2009) ยกตัวอย่างเช่น Perez-Litwin (2014) ได้ให้ข้อเสนอในประเด็นลำดับการเกิดว่า พี่คนโตจะเป็นแบบอย่างและครูที่มีประสิทธิภาพแก่น้อง โดยแม้พี่น้องจะมีความแตกต่างทางอายุเสมอ แต่ก็มิบทบาทในการเป็นแบบอย่างและครูของการพัฒนาทักษะทางสังคมที่หลากหลาย เช่น การช่วยเหลือ การแบ่งปัน และความร่วมมือ นอกจากนี้การพัฒนาทักษะภาษาและการสื่อสาร ยังเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากความสัมพันธ์ของพี่และน้อง นอกจากนี้ในแง่ของระยะห่างทางอายุของพี่น้องนั้น Neale (2003) สรุปไว้ว่าพี่น้องที่อายุห่างกัน 2-4 ปี จะมีประสิทธิภาพมากที่สุดในการตอบสนองทางจิตใจและลดความขัดแย้งระหว่างพี่น้อง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจำนวนพี่น้องนั้น Stocker et al. (1997 อ้างถึงใน Wallace, 2012) ศึกษาพบว่าจำนวนของพี่น้องในครอบครัวมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการแข่งขันและมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความอบอุ่น ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากจำนวนสมาชิก (พี่น้อง) ในครอบครัวยังมีมากภายใต้ทรัพยากรที่มีจำกัด ทั้งในแง่ของความรักและความใส่ใจ จึงเป็นเงื่อนไขที่เพิ่มการแข่งขันและลดความอบอุ่นระหว่างพี่น้อง

นอกจากเรื่องของจำนวนพี่น้อง ลำดับการเกิด อายุ เพศและช่องว่างทางอายุเหล่านี้ อาจมีผลต่อบุคลิกภาพ แรงจูงใจ ความฉลาด และส่งผลผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของพี่น้องแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของพี่น้อง เช่น งานศึกษาของ Perez-Litwin (2014) ที่ได้ค้นพบปัจจัยอื่นที่มีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ของพี่น้อง คือ พฤติกรรมการเลี้ยงดู ความพึงพอใจในชีวิตสมรสและสภาวะทางอารมณ์ของบิดามารดา การไม่ได้เติมเต็มทางอารมณ์หรือไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ และการได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่เท่าเทียมกันของพี่น้อง นอกจากนี้งานวิจัยชิ้นนี้ ยังได้ศึกษาค้นพบเกี่ยวกับผลของความสัมพันธ์พี่น้องที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางสังคมและการรู้คิดทางปัญญาอีกด้วย งานศึกษาวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของปัจจัยเงื่อนไขทางครอบครัว โดยเฉพาะการเลี้ยงดู และการดูแลเอาใจใส่ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องวัยเด็ก ซึ่งสอดคล้องเชื่อมโยงกับงานวิจัยของ Updegraff, Thayer and Whiteman (2005) ที่ค้นพบว่า การเลี้ยงดูที่แตกต่างกันและกลยุทธ์ในการจัดการความขัดแย้งระหว่างพี่น้องของผู้ปกครองนั้น มีผลต่อความสัมพันธ์แบบก้าวร้าวและความสนิทสนมระหว่างพี่น้องวัยรุ่น เหล่านี้จึงอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่าความสัมพันธ์ของพี่น้องในช่วงวัยเด็กและวัยรุ่นนั้น เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของปัจจัยเงื่อนไขทางครอบครัว โดยเฉพาะการอบรมเลี้ยงดู และการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างมาก

จะเห็นได้ว่าวัยเด็กและวัยรุ่นนั้นเป็นช่วงวัยที่มีการพัฒนาความสัมพันธ์ที่สำคัญสำหรับพี่น้อง งานวิจัยต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาในหลากหลายประเด็น ในขณะที่การศึกษาความสัมพันธ์พี่น้องในวัยผู้ใหญ่ขึ้นได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาในประเด็นที่แตกต่างออกไป ยกตัวอย่างเช่น ประเด็นด้านปัจจัยในการรักษาสัมพันธ์พี่น้อง การตรวจสอบด้านปัจจัยทางประชากรศาสตร์ต่อความสัมพันธ์พี่น้อง ความพึงพอใจในการสื่อสารของพี่น้อง ความยึดมั่นผูกพันตลอดจนความขัดแย้งและความก้าวร้าวทางวาจาของพี่น้อง เป็นต้น

Myers and Weber (2004 อ้างถึงใน Corti, 2009) กล่าวถึงการรักษาความสัมพันธ์ของพี่น้องในช่วงวัยผู้ใหญ่ว่า ประกอบไปด้วยปัจจัยหลักที่สำคัญ 6 ประการ คือ การยึดมั่น การไวใจ การสนับสนุนทางสังคม การพบปะครอบครัว การหลีกเลี่ยง และความรุนแรงทางคำพูด ซึ่งการยึดมั่น การไวใจ การสนับสนุนทางสังคม การพบปะครอบครัว เหล่านี้เน้นไปถึงความผูกพัน ความไวใจระหว่างพี่น้อง ในขณะที่ Martin, Anderson, and Mottet (1997 อ้างถึงใน Corti, 2009) พบว่าความเป็นปึกแผ่นภายใน ความเชื่อมั่นในบุคคล และการเปิดเผยตัวตน ล้วนเป็นปัจจัยหลักที่มีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง

ในขณะที่ Milevsky (2005 อ้างถึงใน Corti, 2009) ได้ศึกษาพบว่า ในเรื่องเกี่ยวกับการขาดแรงสนับสนุนจากมารดา ความสัมพันธ์พี่น้องจะช่วยชดเชยสำหรับความเหงา ภาวะซึมเศร้าและการขาดความนับถือตนเอง ส่วนในกรณีของการขาดแรงสนับสนุนจากบิดานั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องจะช่วยชดเชยความเหงา สร้างความนับถือตนเองและความพอใจในชีวิต จึงสามารถสรุปได้ว่าความสัมพันธ์พี่น้องนั้นจะช่วยชดเชยการขาดการสนับสนุนจากบิดามารดาและเพื่อน ๆ ได้ ข้อค้นพบดังกล่าวได้สนับสนุนความคิดที่ว่าความสัมพันธ์พี่น้องเป็นสิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นสำหรับการการศึกษาวิจัยต่อไป ในอีกด้านหนึ่ง Ross and Milgram (1982 อ้างถึงใน Wilcox, 1998) ศึกษาพบว่าพื้นฐานทางครอบครัวที่พี่น้องเติบโตขึ้นมา มีนัยสำคัญมากที่สุดต่อความรู้สึกของความใกล้ชิดสนิทสนมของพี่น้องในวัยผู้ใหญ่

นอกจากนี้ แ่งของเพศและบทบาททางเพศนั้น เพศของพี่น้องมีบทบาทสำคัญในระดับของการสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ซึ่งพบว่า ในคู่ของพี่สาวกับน้องสาว ส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่ทั้งสองจะให้การสนับสนุนทางอารมณ์และการปฏิบัติ และยังมี การรับรู้ของความสัมพันธ์ที่คล้ายกันมาก (Wallace 2012 และ Stach 2007) โดยพี่สาวและน้องสาวนั้นมีการแบ่งปันความสัมพันธ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะของพวกเขา ซึ่งจะใช้ความสัมพันธ์นั้นในการพัฒนาความเป็นปัจเจกบุคคล และในขณะเดียวกันความเป็นปัจเจกก็มีความสำคัญกับความสัมพันธ์ของพี่น้อง ซึ่งสอดคล้องเชื่อมโยงกับงานวิจัยของ Nandwana and Katoch (2009) ซึ่งพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญเกี่ยวกับตัวแปรด้านเพศกับคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง กล่าวคือ ผู้ตอบเพศชายจะไม่มีความสัมพันธ์แบบความใกล้ชิดสนิทสนมและความเป็นศัตรู ซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่พบในผู้ตอบเพศหญิงเท่านั้น นอกจากนี้ผู้ตอบแบบสอบถามเพศชายส่วนใหญ่ มีความสัมพันธ์แบบไม่สนใจใยดีกับพี่น้องของพวกเขา ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามเพศหญิงส่วนใหญ่ มีความสัมพันธ์แบบความยึดมั่นรักดีกับพี่น้องของพวกเขา

Bedford (1989 อ้างถึงใน Corti, 2009) พบว่าพี่สาวจะใส่ใจและตระหนักต่อความรู้สึกของผู้เป็นน้องมากกว่าพี่ชาย ซึ่งอาจเป็นผลจากธรรมชาติของเพศหญิงที่ใส่ใจในความสัมพันธ์มากกว่าเพศชาย นอกจากนี้ก็พบว่าปัจจัยด้านอายุ เพศ และขนาดครอบครัวยังมีผลต่อความอบอุ่นและความใกล้ชิดระหว่างพี่น้องในวัยผู้ใหญ่อีกด้วย ในขณะที่ Buist, et al. (2002 อ้างถึงใน Neale, 2003) ศึกษาพบว่า ในแง่ของความผูกพันนั้นพี่น้องที่เป็นเพศเดียวกันจะมีความผูกพันกันมากกว่า อีกทั้งในด้านความผูกพันกับบิดามารดาในเพศเดียวกันนั้น ยังพบว่าเพศหญิงจะผูกพันกับมารดามากกว่าที่เพศชายผูกพันกับบิดา

ในอีกด้านหนึ่ง การศึกษาความสัมพันธ์พี่น้องในช่วงวัยผู้ใหญ่ ยังสนใจในประเด็นด้านแรงจูงใจในการสื่อสารระหว่างพี่น้อง ซึ่ง Fowler (2009 อ้างถึงใน Corti, 2009) ได้พบข้อสรุปถึงปัจจัยที่สำคัญต่อการสื่อสารระหว่างพี่น้องคือ อายุ และเพศ ทั้งนี้ตัวแปรที่เป็นเหตุผลการสื่อสารระหว่างพี่น้องซึ่งเรียงจากที่มีความสำคัญมากที่สุดไปอย่างน้อยที่สุด คือ ความใกล้ชิดสนิทสนม ความรู้สึกสบายใจ สายสัมพันธ์ทางครอบครัว หน้าที่ความรับผิดชอบ และการควบคุม/หลีกเลี่ยง โดยพบว่าสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการสื่อสารระหว่างพี่น้องในส่วนของ การควบคุม/หลีกเลี่ยงและสายสัมพันธ์ทางครอบครัวในนั้นเป็นปัจจัยมีผลมากต่อช่วงอายุ 18-34 ปี มากกว่าช่วงอายุอื่น ในส่วนของปัจจัยด้านบทบาททางเพศนั้น พบว่า ความรู้สึกสบายใจเป็นตัวแปรกระตุ้นการสื่อสารระหว่างพี่สาวกับน้องสาวเป็นอย่างมาก อีกทั้งพี่สาวจะสื่อสารด้วยความใกล้ชิดสนิทสนมกับน้องสาวหรือน้องชาย มากกว่าที่พี่ชายจะสื่อสารด้วยความใกล้ชิดสนิทสนมกับน้องของตน

ปัจจัยทางจิตวิทยาที่ได้รับ ความสนใจจากนักวิชาการในการนำมาศึกษาความสัมพันธ์ของพี่น้องด้วยเช่นกัน ดังงานของ Neale (2003) ที่ศึกษาโครงสร้างทางบุคลิกภาพของพี่น้อง พบว่า คู่พี่น้องที่มีความเข้ากันได้สูงมีแนวโน้มที่จะแบ่งปันบุคลิกภาพบางอย่างร่วมกัน ซึ่งบุคลิกภาพความตกลงกันได้ (Agreeableness) คือปัจจัยทางบุคลิกภาพประกอบสำคัญที่สุด ในการทำนายการรับรู้ความเข้ากันได้ของพี่น้อง หรือในแง่ของความสัมพันธ์พี่น้องเชื่อมโยงกับอารมณ์ขัน ซึ่งงานวิจัยของ McCurry (2005) พบว่าอารมณ์ขันมีนัยสำคัญต่อความสัมพันธ์ที่ดีของพี่น้องและมีความเชื่อมโยงกับการรักษาความสัมพันธ์เชิงบวก นอกจากนี้พบว่าอารมณ์ขันมีความจำเป็นน้อยในการสื่อสารระหว่างพี่น้องแบบหนึ่งต่อหนึ่ง ในขณะที่มีประสิทธิภาพการสื่อสารแบบกลุ่มที่มากกว่าสามคนขึ้นไป อย่างไรก็ตาม อารมณ์ขันอาจไม่ใช่พฤติกรรมที่แท้จริงของความสัมพันธ์ ข้อสรุปอีกประการหนึ่งคือ อารมณ์ขันจะมีประสิทธิภาพในการรักษาความสัมพันธ์ของพี่น้องเฉพาะในกรณีที่ใช้ร่วมกับพฤติกรรมอื่นๆ นอกจากนี้ Tafoya and Hamilton (2012) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการแสดงออกของความก้าวร้าวและความสบายใจในความสัมพันธ์ของพี่น้อง พบว่าการเห็นแก่ตัวนั้นเป็นผลมาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความเป็นศัตรูระหว่างพี่น้อง โดยสิ่งนี้จะถูกยึดโยงมาจากการใช้จากก้าวร้าวของผู้ปกครองต่อเด็กและนำไปสู่ความก้าวร้าวทางวาจาของพี่น้อง ในขณะที่ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และความเข้มแข็งของความสัมพันธ์พี่น้องนั้น เชื่อมโยงกับอารมณ์ ที่สนับสนุนสังคมภายใต้ระบบการมีส่วนร่วมโดยสิ่งนี้จะถูกยึดโยงมาจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดของผู้ปกครองกับเด็ก และนำไปสู่การแสดงออกของความช่วยเหลือ ปลอดภัยระหว่างพี่น้อง

การอบรมเลี้ยงดูและครอบครัว เป็นหนึ่งในกระบวนการสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์พี่น้อง โดยกระบวนการขัดเกลาภายในครอบครัวถือเป็นหนึ่งในส่วนเชื่อมประสานหรืออาจก่อความขัดแย้งต่อความสัมพันธ์พี่น้อง ซึ่งงานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นดังกล่าว ได้แก่ งานวิจัยของ วิไลลักษณ์ เสรีตระกูล (2552) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวตามทัศนะของวัยรุ่นไทยนั้น ประกอบด้วย วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุด รองลงมาคือ ความรู้สึกขัดแย้งทางบทบาท ส่วนปัจจัยระดับการศึกษาและรายได้ของบิดามารดามีอิทธิพลต่อความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวเล็กน้อย นอกจากนี้การใช้อินเทอร์เน็ตทำให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งทางบทบาทและความรู้สึกแปลกแยกจากบิดามารดา ซึ่งมีผลทำให้ความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวน้อยลง ในขณะที่ สายฝน น้อยหิต (2540) ได้ศึกษาพบว่า บทบาทในครัวเรือนมีความสำคัญในการยึดเหนี่ยวสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ บทบาทในการทำงานเชิงเศรษฐกิจ บทบาทในการตัดสินใจในกิจกรรมที่สำคัญของครัวเรือน บทบาทในการติดต่อกับโลกภายนอก นอกจากนี้ รัตใจ เปี้ยแก้ว (2545) ศึกษาพบว่า ปัจจัยทางครอบครัวโดยรวมที่แตกต่างกันทำให้มีความสามารถทางอารมณ์โดยรวมต่างกัน กล่าวคือ ความผูกพันทางอารมณ์ การอบรมเลี้ยงดู การใช้เวลาร่วมกันและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นปัจจัยทางครอบครัวที่ทำให้มีความสามารถทางอารมณ์ต่างกัน

ในขณะที่งานวิจัยในประเด็นด้านการอบรมเลี้ยงดู ก็ได้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับกระบวนการขัดเกลาภายในครอบครัว ได้แก่ งานวิจัยของธีราพร ทวีธรรมเจริญ (2544) พบว่า การได้รับการสั่งสอนในเรื่องการตอบแทนบุญคุณคนในวัยเด็กตลอดจนการยึดมั่นในบรรทัดฐานแห่งการตอบแทนกลับคืนนั้นมีความสัมพันธ์กันกับพฤติกรรมการให้ความพึงพิงแก่บิดามารดาของบุตร นอกจากนี้ ดุจเดือน พันธุนาวิน (2553) ศึกษาพบว่า การอบรมเลี้ยงดูโดยมีจิตวิทยาเชิงบวก การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ เหล่านี้เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ได้ผลดีในการแก้วิกฤตจริยธรรมทางสังคม ซึ่งประเด็นนี้ได้สนับสนุนกับงานวิจัยของศุลา จิตตะยโสธร (2552) ที่พบว่า รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ เป็นรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่มีประสิทธิภาพประกอบสุด อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของนางศศิ สงคอินทร์ (2553) อมราวดี ณ อุบล (2544) และศิริบุรณ์ สายโกสุม (2532) ซึ่งพบว่าความรักและความเข้าใจของผู้ปกครองต่อบุตรหลานของตนเอง เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็ก ในขณะที่การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและแบบใช้เหตุผลก็ถือเป็นปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพจิตที่ดีของนักเรียนวัยรุ่น อีกทั้งการเลี้ยงดูแบบผูกพันรักใคร่ยังเป็นตัวพยากรณ์ที่มีประสิทธิภาพในการทำนายพฤติกรรมที่เหมาะสมทางสังคม นอกจากนี้ในส่วนของภาวะวิกฤตในครอบครัว งานวิจัยของ สุธรรม นันทมงคลชัย และคณะ (2548) ยังแสดงให้เห็นว่า การเกิดภาวะวิกฤตในครอบครัวในช่วงที่มีเด็กปฐมวัยได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการเด็ก เหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าทั้งครอบครัวและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตร ล้วนมีอิทธิพลต่อกระบวนการขัดเกลาทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับกระบวนการสร้างความสัมพันธ์พี่น้องภายใต้บริบทของครอบครัว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งกล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นการศึกษาครอบคลุมในประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ปัจจัยเงื่อนไขของครอบครัวและกระบวนการขัดเกลาของครอบครัวส่งอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ของพี่น้องเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังเผยให้เห็นองค์ประกอบทางประชากรศาสตร์หลายประการทั้งเพศ อายุของพี่น้อง ล้วนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของพี่น้อง งานวิจัยบางส่วนยังเชื่อมโยงความสัมพันธ์พี่น้องไปสู่พฤติกรรมทางสังคมอื่น ๆ ทั้งพฤติกรรมเชิงบวก เช่น การสนับสนุนทางสังคม พฤติกรรมการช่วยเหลือ หรือในแง่พฤติกรรมเชิงลบ เช่น ความก้าวร้าว ความเห็นแก่ตัว เป็นต้น สิ่งหนึ่งซึ่งสะท้อนผ่านการทบทวนรวบรวมงานวิจัยด้านความสัมพันธ์พี่น้องคือ รากฐานสำคัญของความสัมพันธ์ดังกล่าวคือ ครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดู ซึ่งอาจประกอบผ่านเงื่อนไขด้านประชากรศาสตร์อื่น ๆ ส่งผลให้ความสัมพันธ์พี่น้องมีความซับซ้อนและส่งอิทธิพลอย่างยิ่งต่อช่วงชีวิตของบุคคล ตลอดจนเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมทางสังคมต่าง ๆ ของปัจเจกบุคคลเป็นอย่างมากอีกด้วย

บทสังเคราะห์: ประเด็นศึกษาที่น่าสนใจเกี่ยวกับพี่น้อง

จากงานวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์พี่น้องที่ได้ทบทวนนั้นได้ให้ความสำคัญต่อประเด็นปัญหา 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ *ประเด็นแรก* เป็นงานวิจัยที่มุ่งตรวจสอบสำรวจความเชื่อมโยงระหว่างความสัมพันธ์พี่น้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบอื่น ๆ เช่น มิตรภาพ ความเป็นเพื่อน ความร่วมมือ เป็นต้น *ประเด็นที่สอง* งานวิจัยที่มุ่งตรวจสอบความสัมพันธ์ของผลกระทบจากความสัมพันธ์พี่น้องต่อบุคลิกภาพส่วนบุคคลและสังคม ตลอดจนพัฒนาการทางวุฒิปัญญา *ประเด็นที่สาม* เป็นงานวิจัยที่ตรวจสอบปัจจัยด้านพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นตัวแปรต่อความสัมพันธ์ของพี่น้องที่แตกต่างกัน และงานวิจัยใน *ประเด็นสุดท้าย* จะมุ่งศึกษาพัฒนาการของความสัมพันธ์พี่น้องในช่วงวัยต่าง ๆ ของวงจรชีวิต (O'Laughlin, 2006)

ทั้งนี้หากมองในแง่มุมมองทางสังคมวิทยา อาจวิเคราะห์ได้ว่าความสัมพันธ์พี่น้องนั้นเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงกับประเด็น *ทางด้านครอบครัว* และ *ทางด้านจิตวิทยาสังคมแนวสังคมวิทยา* ซึ่งสามารถอธิบายประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจในเรื่องความสัมพันธ์พี่น้องผ่านกรอบวิเคราะห์ทางสังคมวิทยาทั้งสองแง่มุมได้ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง *ครอบครัว* เป็นเบื้องหลังของความสัมพันธ์พี่น้อง กล่าวคือ ครอบครัวถือเป็นสถาบันทางสังคมเบื้องหลังที่ปลูกฝังพฤติกรรมเชิงวัฒนธรรมของมนุษย์ในฐานะสมาชิกของสังคม ซึ่งความสัมพันธ์พี่น้องก็ก่อกำเนิดผ่านระบบครอบครัว ตลอดจนถูกขัดเกลาหล่อหลอมผ่านกระบวนการต่าง ๆ ของครอบครัวเช่นกัน โดยงานวิจัยหลายชิ้นก็ได้แสดงให้เห็นว่าพื้นฐานทางครอบครัวนั้นส่งผลอย่างมากต่อความสัมพันธ์พี่น้องผ่านปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น Stach (2007) พบว่าพื้นฐานของความไว้วางใจเบื้องหลังและชีวิตทางครอบครัวมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ของพี่น้อง ดังนั้นกระบวนการขัดเกลาภายใต้สถาบันครอบครัวจึงได้ส่งอิทธิพลต่อสายสัมพันธ์พี่น้องอย่างเลี่ยงไม่ได้

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงพื้นฐานวัฒนธรรมไทยจะพบว่าได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบเครือญาติและความเกื้อกูลต่อกันในสายสัมพันธ์พี่น้อง สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อความสัมพันธ์พี่น้องถูกจัดวางภายใต้บริบทของครอบครัวไทยนั้น ความสัมพันธ์พี่น้องน่าจะมีสำคัญต่อระบบสังคมเป็นอย่างมาก ในขณะที่เดียวกันกลับพบว่า งานวิจัยด้านสังคมวิทยาของไทยที่ศึกษาวิจัยด้านความสัมพันธ์พี่น้องนั้นมีจำนวนน้อยมาก แต่ประเด็นส่วนใหญ่เน้นไปที่ความสัมพันธ์ในครอบครัวและกระบวนการเลี้ยงดูขัดเกลาเป็นส่วนมาก การศึกษาวิจัยในประเด็นพี่น้องเชิงสังคมวิทยาจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง โดยกรอบวิเคราะห์ที่น่าสนใจคือการทำความเข้าใจความสัมพันธ์พี่น้องผ่านแง่มุมเชิงโครงสร้างการหน้าที่ กล่าวคือเน้นทำการศึกษาวเคราะห์ความเป็นพี่น้องว่ามีหน้าที่เชิงโครงสร้างต่อสังคมเช่นไรบ้าง ตลอดจนสังคมได้ก่อร่างสร้างความเป็นพี่น้องอย่างไรบ้างในแง่ของการสวมบทบาทพี่น้องผ่านโครงสร้างสังคม และภายใต้เงื่อนไขของตัวแปรต่าง ๆ ทั้งรูปแบบครอบครัว การเลี้ยงดูบทบาททางเพศของพี่น้อง ช่องว่างระหว่างอายุและลำดับการเกิด เหล่านี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์เช่นไรบ้าง การทำความเข้าใจในความสัมพันธ์พี่น้องภายใต้บริบทสังคมไทยซึ่งถูกเน้นย้ำและให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์รูปแบบดังกล่าวอย่างมาก จึงเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องเนื่องเชื่อมโยงกับโครงสร้างการหน้าที่ของสังคมผ่านความสัมพันธ์พี่น้องดังกล่าว

ประเด็นที่สอง จิตวิทยาสังคมแนวสังคมนิยมกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พี่น้อง ในแง่มุมนี้จะพบว่าจิตวิทยาสังคมแนวสังคมนิยมจะเน้นที่หน่วยการวิเคราะห์ระดับจุลภาค กล่าวคือ ให้ความสำคัญกับการตีความผ่านบริบทที่บุคคลกระทำการทางสังคม ซึ่งหากมองความสัมพันธ์พี่น้องเป็นหน่วยการวิเคราะห์หลักก็จะพบว่า ประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ย่อย ๆ ที่หลากหลายผ่านพี่น้องที่กระทำการทางสังคมร่วมกัน การศึกษาแบบแผนทางความสัมพันธ์พี่น้องภายใต้การตีความต่าง ๆ จึงเป็นอีกหนึ่งประเด็นทางสังคมนิยมที่น่าสนใจศึกษา ทั้งนี้เบื้องหลังของความผูกพัน ความใกล้ชิดสนิทสนม หรือความขัดแย้งในความสัมพันธ์ดังกล่าว อาจประกอบสร้างขึ้นผ่านเงื่อนไขบางอย่างภายใต้บริบทที่ต่างกัน โดยการศึกษาผ่านกรอบการวิเคราะห์เหล่านี้จะช่วยอธิบายทั้งในส่วนที่โครงสร้างกระทบต่อปัจเจก คือ ตำแหน่งแห่งที่ของความเป็นพี่น้องผ่านโครงสร้างที่สังคมไทยต้องการให้เป็น ตลอดจนในส่วนที่ปัจเจกกระทำการต่อโครงสร้างมหภาค คือ ความสัมพันธ์พี่น้องได้ผลิตสร้างบรรทัดฐาน ค่านิยม บางประการแก่สังคมไทยอย่างไรบ้าง ตัวอย่างเช่น ระบบอุปถัมภ์ที่มีอำนาจอย่างมากในสังคมไทยอาจมีเบื้องหลังมาจากความสัมพันธ์เป็นพี่น้องซึ่งมีการตีความที่หลากหลาย เหล่านี้จึงอาจทำให้เกิดการศึกษาประเด็นความสัมพันธ์พี่น้องในแง่มุมทางสังคมนิยมที่น่าสนใจยิ่งขึ้น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ความสัมพันธ์พี่น้องอาจปรากฏผ่านรูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคมที่อยู่นอกขอบเขตการยึดโยงด้านพันธุกรรม เราสามารถตีความพี่น้องในแง่มุมที่หลากหลายภายใต้การตอบสนองทางอารมณ์ การสนับสนุนทางสังคมโดยมิได้เกี่ยวข้องกันทางสายสัมพันธ์ทางสายเลือดอย่างไรก็ดี จะพบว่าความเป็นพี่น้องในแง่มุมของความผูกพันทางสายเลือดภายใต้บริบทครอบครัวนั้นมีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ของบุคคลมากกว่า ดังนั้นความเป็นพี่น้องที่ถูกหล่อหลอมผ่านระบบครอบครัวจึงมีความสำคัญต่อพฤติกรรมทางสังคมของบุคคลเป็นอย่างมาก และส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมอีกด้วย

การศึกษาสายสัมพันธ์ความเป็นพี่น้องในแง่มุมเชิงสังคมนิยม จึงน่าสนใจที่จะศึกษาในมุมมองของครอบครัวในฐานะของโครงสร้างซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมเบื้องหลังความสัมพันธ์พี่น้อง และศึกษาระบบความเป็นพี่น้องในมุมมองเชิงการหน้าที่ว่ามีความสำคัญต่อระบบอื่น ๆ ของสังคมเช่นไรบ้าง ในอีกแง่หนึ่ง ข้อมูลทางสถิติได้สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวไทยนิยมมีบุตรน้อยลง โดยสิ่งนี้อาจส่งผลให้กระบวนการของความสัมพันธ์พี่น้องของบุคคลรุ่นต่อในประเทศไทยนั้นขาดประสบการณ์ทางความสัมพันธ์ดังกล่าว เหล่านี้เป็นประเด็นปัญหาว่าหากในช่วงชีวิตของบุคคลนั้นขาดหายไปจากความสัมพันธ์พี่น้องแล้ว จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาทางบุคลิกภาพ กระบวนการทางจิตวิทยา หรือกระบวนการทางสังคมเช่นไรบ้างและกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมอย่างไรบ้าง

นอกจากนี้ ยังอาจวิเคราะห์ความเป็นพี่น้องผ่านกรอบของจิตวิทยาสังคมแนวสังคมนิยม ซึ่งอาจเผยแง่มุมที่แตกต่างหลากหลายภายใต้ความเป็นพี่น้อง ที่อาจถูกกำหนดจัดการมาผ่านการเรียนรู้ทางสังคม กล่าวคือ ความเป็นพี่น้องถือเป็นระบบหนึ่งซึ่งสังคมกำหนดรูปแบบของความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้แล้ว และบุคคลก็จะเรียนรู้ผ่านการขัดเกลาต่าง ๆ ที่ถูกจัดการไว้ หากเป็นเช่นนี้แล้วความเป็นพี่น้องก็เป็นเพียงหนึ่งในระบบที่ถูกกำหนดจัดการตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมไว้แล้ว บุคคลจึงเป็นเพียงผู้แสดงบทบาทของการเป็นพี่น้องผ่านระบบสังคมที่ขัดเกลาล่อหลอมให้เท่านั้น เหล่านี้จึงเป็นที่น่าสนใจต่อการมองปรากฏการณ์ความเป็นพี่น้องผ่านเงื่อนไขภายใต้บริบทที่ต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

- คุณเดือน พันธมนาวิน. (2553). *กลยุทธ์ครอบครัวไทยแก้วิกฤตจริยธรรมสังคม*. วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์ (NIDA Development Journal) ปีที่ 50 ฉบับที่ 3/2553.
- คุณญา จิตตะยโสธร.(2552). *รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของ Diana Baumrind*. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ปีที่ 29 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม - ธันวาคม 2552.
- ธีราพร ทวีธรรมเจริญ. (2544). *พฤติกรรมทำให้ความพึงพอใจบิดามารดาของบุตร*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นางศจี สงค์อินทร์. (2553). *พฤติกรรมการเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองศูนย์เด็กปฐมวัยต้นแบบโรงเรียนอนุบาล สุพรรณบุรี*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ภาวินี เสาะสืบ. *แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัว*. [ออนไลน์]. (เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2552). เข้าถึงได้จาก <http://www.bcnsurin.ac.th/e-teacher/data/vMFYf4nTue92213.ppt#2561>. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัว.
- รัตใจ เปี้ยแก้ว. (2545). *ปัจจัยทางครอบครัวที่มีผลต่อความสามารถทางอารมณ์ของวัยรุ่นตอนต้น*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิไลลักษณ์ เสรีตระกูล. (2552). *ปัจจัยที่มีผลต่อความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวตามทัศนคติของวัยรุ่นไทย*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมพงษ์ ธนธัญญา. (2540). *แนวทางการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวเพื่อส่งเสริมการศึกษาของนักเรียน ศึกษาเฉพาะกรณี: โรงเรียนปทุมคงคา กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2549). *การฉายภาพประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2548 - 2568*. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.(2552). *สัมพันธ์ภาพในครอบครัวไทย*. นครปฐม : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย (2542). *ครอบครัวสัมพันธ์*. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยกิจการพิมพ์.
- สายฝน น้อยหืด. (2540). *ครัวเรือนไทย : การศึกษาแบบแผนความสัมพันธ์เชิงบทบาทของสมาชิกในครัวเรือน*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุธรรม นันทมงคลชัย และคณะ. (2548). *ภาวะวิกฤตในครอบครัวกับการอบรมเลี้ยงดู และพัฒนาการเด็กปฐมวัยและวัยรุ่น*. วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา 2548 ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
- ศิริบุรณ์ สายโกสม. (2532). *ความสัมพันธ์ในครอบครัวและความก้าวร้าวของวัยรุ่น*. ได้รับการอุดหนุนทุนวิจัย จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อมราวดี ณ อุบล. (2544). *สุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นที่มีลักษณะครอบครัวการอบรมเลี้ยงดู และสัมพันธ์ภาพในครอบครัวต่างกัน*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (จิตวิทยาการให้คำปรึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- อมรา สุนทรธาดา และสุภัตรา เลิศชัยเพชร. (2552). *การลดลงของครอบครัวสามช่วงวัยในสังคมไทย: นัยเชิงนโยบาย*. ในชายโพธิสิตา และสุชาดา ทวีสิทธิ์ (บรรณาการ), ประชากรและสังคม 2552: ครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อรรวรรณ ชมชัยยา. (2550). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมารดาในการปลูกฝังจิตสำนึก ด้านจริยธรรมแก่บุตรก่อนวัยเรียน จังหวัดนนทบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Bank D. P, Kahn M. D. (1997). *Adult Sibling Relationship. The Sibling Bond*. New York: Basic Books Publishers.
- Bedford, V. H. (1989). *Ambivalence in adult sibling relationships*. Journal of Family Issues, 10, 211-224.
- Buist, K. L., Dekovic, M., Meeus, W., and van Aken, M. A. (2002). *Developmental patterns in adolescent attachment to mother, father, and sibling*. Journal of Youth and Adolescence, 31(3), 167-176.
- Cicirelli, V.G. (1994). *Sibling relationships in cross-cultural perspective*. Journal of Marriage and the Family, 56, 7-20.
- Corti, Jennifer Kellie. (2009). *Sibling Relationships during the Young Adult Years: an Analysis of Clodeness, Relational Satisfaction, Everyday Talk, and Turning Points*. Faculty of Arts and Humanities, University of Denver.
- Fitzpatrick, M. A., and Badzinski, D. M. (1994). *All in the family: Interpersonal communication in kin relationships*. In M. L. Knapp and G. R. Miller (Eds.), Handbook of interpersonal communication (2nd ed., pp. 726–771). Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Fowler, Craig. (2009). *Motives for Sibling Communication Across the Lifespan*. Department of Communication, California State University, Fresno.
- Hernandez DJ. (1997). *Child development and social demography of childhood*. Child Development.; 68:149–169.
- Hill, R., and Hansen, D. A. (1960). *The identification of conceptual frameworks utilized in family study*. Marriage and Family Living 22, 299–311.
- Martin, M. M., Anderson, C. M., and Mottet, T. P. (1997). *The relationship between perceived understanding and self-disclosure in the sibling relationship*. Communication Research Reports, 14, 331-338.
- McCurry, Charlie. (2005). *Brothers and Sisters: A Laughing Matter*.
- McHale, S. M., and Crouter, A. C. (1996). *The family contexts of children's sibling relationships*. In G. H. Brody (Ed.), *Sibling relationships: Their causes and consequences* (pp. 173–195). Norwood, NJ: Ablex Publishing.

- Mikkelsen, Alan C., Myers, Scott A., and Hannawa, Annegret F. (2011). *The Differential Use of Relational Maintenance Behaviors in Adult Sibling Relationships. Communication Studies Vol. 62, No. 3, July–August 2011, pp. 258–271.*
- Milevsky, A. (2005). *Compensatory patterns of sibling support in emerging adulthood: Variations in loneliness, self-esteem, depression and life satisfaction.* Journal of Social and Personal Relationships, 22, 743-755.
- Myers, S. A., and Weber, K. D. (2004). *Preliminary development of a measure of sibling relational maintenance behaviors: Scale development and initial findings.* Communication Quarterly, 52, 334-346.
- Nandwana, Shobha and Katoch, Madhur. (2009). *Perception of Sibling Relationship during Middle Adulthood Years: A Typology.* Department of Human Development and Family Studies, College of Home Science, India.
- Neale, Cheryl Warren. (2003). *Perceived Sibling Compatibility and the Effects of Personality.* Master of Science, University of Georgia.
- O'Laughlin, Kelly C. (2006). *The Quality of the Sibling Relationship of Children Diagnosed with Autism.* Philadelphia College of Osteopathic Medicine, Department of Psychology.
- Perez-Litwin, Angelica. (2014). *The Sibling Relationship: Challenging but Powerful.* <http://www.psychologies.co.uk/family/the-importance-of-siblings.html>
- Ross, H. G., and Milgram, J. I. (1982). *Important variables in adult sibling relationships: A qualitative study.* In M. E. Lamb and B. Sutton-Smith (Eds.), *Sibling relationships: Their nature and significance across the lifespan* (pp. 225-249). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Stach, Whitney. (2007). *Sister: Interpreting Intimacy in Sibling Relationships.* Department of Communication Studies. UW-L Journal of Undergraduate Research.
- Stocker, C.M., Lanthier, R.P. and Furman, W. (1997). *Sibling relationships in early adulthood.* Journal of Family Psychology, 11(2), 210-221.
- Tafoya, Melissa A. and Hamilton, Mark A.. (2012). *Relational Dynamics and the Expression of Aggression and Comforting Between Siblings.* Journal of Language and Social Psychology. <http://jls.sagepub.com/>.
- U.S. Bureau of the Census. (2005). *Statistical abstracts of the United States:* Washington, DC: Author.
- Updegraff, K.A., Thayer, S.M., and Whiteman, S.D. (2005). *Relational Aggression in Adolescents' Sibling Relationships: Links to Sibling and Parent-Adolescent Relationship Quality.* Academic journal article from Family Relations, Vol. 54, No. 3.

- Voorpostel, M. and Blieszner, R. (2008). *Intergenerational solidarity and support between adult siblings*. *Journal of Marriage and Family*, 70, 157–167.
- Wallace, Edel. (2012). *The Sibling Relationship: Friendship or Rivalry?* Department of Social Sciences and Law, Dublin Institute of Technology.
- White, L. (2001). *Sibling relationships over the life course: A panel analysis*. *Journal of Marriage and Family*, 63, 555-568.
- Whiteman, Shawn D., McHale, Susan M., and Anna S. (2011). *Theoretical Perspectives on Sibling Relationships*. US National Library of Medicine National Institutes of Health.
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3127252/>
- Wilcox, Karen L. (1998). *Privilege in Families: Complexity in Adult Sibling Relationships*. Doctoral Candidate, Department of Family and Child Development, Virginia Polytechnic Institute and State University.